

Koçar, Çağatay (2024). *XX. Yüzyıl Türkistan Tarihini Önemli Olayları ve Şahsiyetleri*. Ankara: Bengü. 16x24 cm. İSBN: 978-625-6682-29-0



Ön kapak resmi



Arka kapak resim

Selahittin TOLKUN*

Çağatay Koçar, aslen Türkistan-Özbek kökenli bir araştırmacıdır. Kendisinin hemen bütün çalışmaları yakın dönem Türkistan tarihi üzerine olmuştur. Denebilir ki yazar bütün ömrünü bu alana hasretmiştir. Yazarın *Atayurttan Anayurda Türkistanlılar* (2024), *Millî Türkistan Mecmuası Bibliyografyası 1942-1975* (2002), *Türkistan ile İlgili Makaleler* (1991) adlı araştırma-inceleme kitapları yanında millî veya milletlerarası toplantılarda sunulmuş bildirileri ile yine millî veya milletlerarası dergilerde basılmış yazıları bulunmaktadır. Ayrıca Özbek

* Prof. Dr, Anadolu Üniversitesi, e-posta: stolkun@anadolu.edu.tr / ORCID: 0000-0002-0603-7010.

araştırmacı-yazar Nabican Bakiyev'in *Enver Paşa'nın Vasiyeti* (2006) kitabını Türkiye Türkçesiyle çevirerek yayımlamıştır. İlaveten sayın Koçar, gerek yurt içi gerekse yurt dışında birçok kez televizyon ve radyo programlarına konuşmacı olarak çağırılmıştır.

Tanıtımını yapacağımız kitabın takdim yazısı Prof. Dr. Abdulvahap Kara tarafından kaleme alınmıştır (s. 11-12). Kara, burada Çağatay Koçar'ın aslen Türkistanlı olduğunu söyleyerek yazarın donanımını belirtmek amacıyla "Bu kapsamda Mustafa Çokay, Veli Kayyum Han ve Baymirza Hayit gibi Türkistan'ın bağımsızlığı yolunda fikri mücadele şahsiyetlerin hayatları ve çalışmalarıyla ilgili bilgi ve belge topladı. Araştırmalar yaptı. Vefat etmemiş, hayatta olanlarıyla da yakın ilişkiler içerisinde bulundu, zaman zaman kendileriyle yazıştı. Böylece kendisi de bu dönemin önemli bir tanığına dönüştü." (s. 11) bilgisini vermekte; ilaveten, kitap hakkındaki kanaatini "Eseri yakın dönem Türkistan tarihi ile ilgilenen her kesimden okuyucu araştırmacılara hararetle tavsiye ediyorum." cümlesiyle ifade etmektedir. Sayın Kara, yazısında Koçar'ın 1994'te Özbekistan Yazarlar Birliği tarafından *Uluslararası Kaşgarlı Mahmut Ödülü*'ne de layık görüldüğünü söylemektedir.

Sayın Koçar'ın kitabında yer alan yazıların az bir kısmı daha önce makale olarak yayımlanmıştır. Ancak çoğunluğu ilk defa basılmaktadır. Bu yazılar kendi içerisinde şu şekilde gruplandırılabilir.

1) Genelde Türkistan özelde Özbekistan coğrafyasında Sovyet döneminde yaşanan olaylar; burada özellikle Türkistan'da kurulan iki muhtariyet oluşumunun yani Türkistan Muhtariyet ile Alaş Orda Milli Muhtar Hükümetleri hakkındaki şu yazılar göze çarpmaktadır.

Türkistan Muhtariyeti

Türkistan Muhtariyeti'nin Marşı

Türkistan Muhtariyeti'nin Bolşevikler tarafından yıkılışı

Alaş Orda Milli Muhtar Hükümeti

Ermenilerin Türkistan'daki Katliamları

2) Yine Sovyetler Birliği döneminde, özellikle Türkistan Muhtar Hükümeti'nin Kızıl Ordu tarafından son derece kanlı bir biçimde yıkılmasıyla başlayan ve günümüz Özbek tarihçilerince *İstiklalciler* diye adlandırılan ancak Sovyet döneminde halk nezdinde aşağılamak amacıyla *Basmacı* (baskıncı, yağmacı vb.) olarak adlandırılan Türkistanlı direnişçilerle ilgili yazılar:

Muhammed Emin Bek

Madaminbek'in Şehadeti

İstiklalcilik Hareketine Tarihçilerin Bakışı

"Basmacı" Sözü Nasıl Ortaya Atıldı

3) Türkistan Muhtar Hükümeti'nde dışişleri bakanlığı görevinde bulunan, bu oluşumun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin totaliter sisteme dönüşerek her türlü farklı düşüncedekilere karşı başlayan baskı ve yıldırma ameliyeleri üzerine Batıya geçmek zorunda kalan; ancak burada da 1941'deki vefatına kadar Türkistan'ın bütünlüğünü savunarak Sovyetler Birliği'ne karşı fikrî mücadelesini sürdüren Türkistanlı Kazak fikir ve mücadele adamı, siyasetçi Mustafa Çokay'la ilgili yazılar:

Mustafa Çokay ve Türkistanlı Gençlere Hitabesi

Milli Türkistan Dergisinde Mustafa Çokay (bu başlık altında birçok yazı bulunmaktadır.)

4) Aslında yukarıda zikredilen Mustafa Çokay'ı da içerecek biçimde Sovyetler Birliği'nden ayrılarak Batı'ya giden Türkistanlı aydınların milli mücadeleleri ile ilgili yazılar:

Milli Türkistan Birlik Komitesi'nin yayınları

Milli Türkistan Birlik Komitesi Reisi Veli Kayyum (Kajum) Han.

Milli Edebiyat (Özellikle Almanya'da yapılan değişik kitap ve dergiler yanında açık mektuplar vs.)

Baymirza Hayit'in Milli Türkistan Birlik Komitesi'nin Teşkilat ve Haberleşme Bölüm Başkanı Olarak Ortadoğu Ülkelerindeki Faaliyetleri (Bu başlık altında birçok bölüm bulunmaktadır.)

Türkistan'da Enver Paşa Sevgisi

5) Türkiye'deki Türkistanlıların diğer faaliyetleriyle ilgili yazılar. Batı Türkistanlı Kazak, Kırgız, Tacik, Uygur ama çoğunluğu Özbek kökenli Türkistanlıların Türkiye'deki en önemli yerleşme alanlarından birisi hatta başta geleni Çukurova'dır. Sayın Koçar'ın bu bölgeye yerleşen Türkistanlılarla ilgili yazıları da bu kitapta yer almıştır.

Çukurova'yı Yurt edinen Türkistanlılar

Yakın Tarihte Çukurova'yı Manevi Yönden Aydınlatan Türkistanlılar

Çukurova'yı Yurt Edinen Türkistanlıların Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri

On Üç Türkistanlı'nın Aleksî Kosin'i (h.n.: Aleksey Kosigin) Protestosu

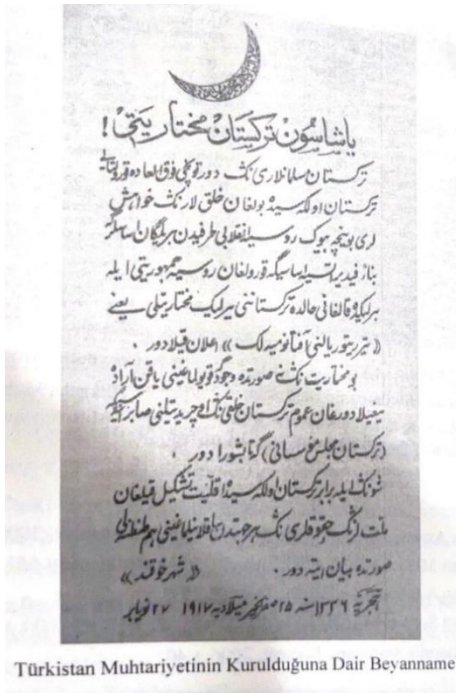
İstanbul'daki Türkistanlılar Yardımlaşma Derneği Tarihçesi

Abdullah Recep Baysun

Efdal (Afzal) Vensürel

Türkistan Davasının Yılmaz Mücadelecisi Ziyaeddin Babakurban

Bu yazılar çok defa da ilgili resimlerle desteklenmiştir. Bu resimlerin büyük çoğunluğu Çağatay Koçar'ın şahsi arşivinde bulunmaktadır. Bu da kitaba ayrıca ehemmiyet kazandırmaktadır. Ayrıca eklemeliyiz ki kitapta yer alan kimi konuların birinci elden şahitlerin ağzından verilmesi kitabın önemini ayrıca arttırmaktadır.



Çalışmada oldukça ilgi çekici ve alanda yeni, birçok özgün bilgi bulunmaktadır. Mesela Türkistan Muhtariyeti¹ (s. 22-35) başlıklı yazıda bu devletin *İstiklal Marşı* Türkistan ve Türkiye Türkçeleriyle verilmiştir (s. 24). Ayrıca bu makalede yanda görülen Türkistan Muhtariyeti'nin kuruluş beyannamesinin resmi verilmiştir (s. 27). Aynı sayfada Türkistan Muhtariyet Hükümeti'nin kabul ettiği aşağıdaki bayrak da verilmiştir.



Aşağıda bu marşın ilk bölümünü (s. 26) kitaptan aynen alarak Özbek ve Türkiye Türkçeleriyle veriyoruz

¹ Çarlık Rusyası'nın yıkılmasının ardından Lenin ve Stalin'in imzalarıyla 2 Kasım 1917 tarihinde Rusya Halkları Tebliği'nde vaat edilen haklardan birisi de "Rusya halklarının kendi kaderlerini kendileri tayin, hatta ayrılmasını ve müstakil devletler kurmasını mümkün kılan hakkı" idi. Buna inanan Türkistan Türklüğü 27 Kasım 1917'de Hokand şehrinde Türkistan'ın otonomisini ilan etmişti. Bu otonomi kaynaklarda *Türkistan Muhtar Cumhuriyeti*, *Türkistan Muhtariyeti*, *Khokand Muhtariyeti*, *Hokand Muhtariyet Hükümeti*, *Türkistân Muxtâriyâtli Hukumâti*, *Türkistân Muxtâr Hukumâti*, *Türkistan Milli Muhtar Cumhuriyeti* gibi adlarla anılmaktadır. Bu özerk cumhuriyet Sovyetler Birliği adı altında Rusların ilaveten Taşnak Ermenilerinin yardımıyla Hokand'ı 19 Şubat 1918'de işgali ve binlerce insanı öldürmesiyle nihayete ermiştir.

Azad Türk Bayramı	Azad Türk Bayramı
Köz açing, baqing har yan!	Göz açın, bakın her yan!
Qardaşlar, qanday zaman!	Kardeşler, nasıl zaman!
Şadlikka toldı cahan!	Sevince doldu cihan!
Fida bu künlarga can!	Feda bu günlere can!
Türkistanlı – şanıımız,	Türkistanlı şanıımız,
Turanlı unvanımız,	Turanlı unvanımız,
Vatan bizim canımız,	Vatan bizim canımız,
Fida olsun qanıımız!	Feda olsun kanımız!
...	...

Uzun yıllardır ömrünü Türkistan çalışmalarına hasreden ve özellikle yurt dışındaki Türkistanlıların hakkında önemli arşiv sahibi Sayın Çağatay Koçar'ı bu çalışmasından dolayı kutluyorum. Bu yayımdaki yazıların konuyla ilgilenenlere için yeni ve ilgi çekici bilgiler sunacağını, ayrıca alana önemli katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz.